

yi bütünüyle değiştirmek suretiyle yapılan hatalardır. Tashîf konusu kaynaklarda genellikle tahrifile birlikte ele alınmış, bazı müellifler bunları eş anlamlı gibi kullanmıştır.

Tashîf önce hadis ilminde başlamış, ardından dil ve edebiyat alanına girmiştir. Tashîfin sebepleri arasında şekilleri aynı olan ve sadece noktalarla birbirinden ayrılan harflerin doğru işitilememesi veya doğru okunamaması, mânası anlaşılmayan bir kelimenin bilinen başka bir kelimeyle değiştirilmesi, Arap harflerinin çeşitli ülkelerde farklı yazılması, yer adlarının imlâsının tam bilinmemesi gibi hususlar zikredilir. Hamza el-İsfahânî, tashîfin ana sebebini harfleri vazedenin dikkatsizliğine ve sonradan gelecek olanları düşünmemesine bağlar. Nitekim “ب، ت، ث، ن” harfleri için tek bir sembol kullanılmıştır. İsfahânî’ye göre tashîf hareke, nokta ve yazıda meydana gelmektedir. Harekede oluşan tashîfe örnek “يوم الكتاب” terkininde “ب، ت، ث، ن” in “ك، ل، ا، ب” şeklinde harekelenmesi, noktada meydana gelen tashîfe örnek “يستحبّ العسل” (yıkılmayı sever) hadisinin “يستحبّ العسل” (balı sever) biçiminde okunmasıdır. Yazıda meydana gelen tashîfe örnek ise bir beyitte geçen “شواته” kelimesinin “سراته” diye rivayet edilmesidir (*et-Tenbih ‘alâ hudûsî’t-tashîf*, s. 27, 41, 42, 79).

Hadis âlimleri, dilciler ve edebiyatçılar bu alanda önemli eserler kaleme almışlardır (hadis için bk. **MUSAHHAF**). İbn Kuteybe’nin *Taḥḫîfü’l-‘ulemâ’* adlı bir eseri olduğu belirtilmektedir. Hamza el-İsfahânî’nin *et-Tenbih ‘alâ hudûsî’t-tashîf*’i (nşr. M. Es’ad Tales, Dimaşk 1388/1968; nşr. M. Hasan Âl-i Yâsîn, Bağdat 1387/1967-1968) dilcilerin ve edebiyatçıların, lügat ve şiir râvilerinin rivayetlerinde yaptıkları nokta, hareke, i’rab ve yazım hatalarını kapsar. Ebû Nasr Saffâr el-Buhârî buna *er-Red ‘alâ Hamza fî Hudûsî’t-tashîf* adıyla bir reddiye yazmıştır. Ali b. Hamza el-Basrî’nin *et-Tenbihât ‘alâ aġâlîti’r-ruvât* adlı bir eseri vardır (Kahire 1977). *İslâḫu’l-manṭıq* (İbnü’s-Sikkî), *el-Faṣîḫ* (Sa’leb) ve *el-Hayevân* (Câhiz) gibi eserler muhtelif lügat kitaplarındaki hatalara dairdir. Hasan b. Abdullah el-Askerî’nin *Kitâbü’t-Taḫḫîf ve’t-tahrîf*’i (nşr. Abdülazîz Ahmed, Kahire 1383/1963) hadis ve şiirlerde geçen özel isimlerde yapılan râvi hatalarıyla ilgilidir. Eserin bir bölümü *Şerhu mâ yeḳâ’u fihî’t-taḫḫîf ve’t-tahrîf* (Kahire 1908; nşr. Abdülazîz Ahmed, Kahire 1383/1963; nşr. Seyyid Muhammed Yûsuf, I [I-II], Dimaşk 1401/1981), başka bir bölümü *Taḫḫîfâtü’l-muḥaddisîn* (İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye* kenarında, Kahire 1311; Kahire 1904; nşr. Mah-

mûd Ahmed Mîre, I-III, Kahire 1402/1982; nşr. Ahmed Abdüşşâfi, Beyrut 1408/1988) adıyla yayımlanmıştır. Askerî’ye nisbet edilen *Aḫbârü’l-muḫaḫḫîfîn* adlı eser de *Kitâbü’t-Taḫḫîf*’inden iktibas edilmiş olmalıdır. Selâhaddin es-Safedî, *Taḫḫîhu’t-taḫḫîf ve’t-tahrîr*’i adıyla bir eser kaleme almıştır (tıpkıbasım: F. Sezgin, Frankfurt 1405/1985; nşr. Seyyid eş-Şerkâvî, Kahire 1407/1987). Bunlardan başka râviler, şairler ve edipler gibi ricâlin birbirine benzeyen isim, lakap, künye ve nisbelerinde yapılan tashîf ve tahriflere dair Hasan b. Bîşr el-Âmidî ve Dârekutnî gibi birçok müellif tarafından *el-Mü’telif ve’l-muḫteelif* ismiyle eserler yazılmıştır. Arap edebiyatında “ihâm-ı tashîf”, dinleyici veya muhatabın sözün içindeki bir kelimeye benzer başka bir kelimeyle ilgi kurarak harf ve nokta hatası yapıldığı vehmine kapılmasıdır. “Tashîf muvârebesi”, söz sahibinin kullandığı bir kelimeden dolayı ortaya çıkabilecek yanlışları o kelimeye yaptığı nokta değişikliğiyle önlemesidir. Ayrıca nokta farkıyla birbirinden ayrılan kelimeler arasındaki cinasa “cinâs-ı tashîf, cinâs-ı musahhaf, cinâs-ı hattî” denir.

Türk edebiyatında tashîf, daha çok harflerin noktalı ve noktasız yazılanlarının karıştırılması sebebiyle yakın mahreçli, benzer şekilli, fakat mâna bakımından farklı kelimelerin ortaya çıkmasıyla oluşmaktadır. Fuzûlî’nin, “Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin / Ki fesâd-ı rakamı sürümüzu şûr eyler / Kâh bir harf sukûtuyla kılar nâdir-i nâr / Kâh bir nokta kusûruyla gözü kör eyler” kıtasında belirttiği gibi “sûr” (سور: düğün) kelimesi noktalı yazıldığında “şûr” (شور: karışıklık) anlamına gelir; “göz” ise (كور) noktasız yazıldığında “kör” (كور) olur. Lâmiî’nin *Muanmâ risâlesindeki* tashîfler de meşhurdur: “Ni’met-i rü’yeti gözler ne bilir / Onu göz ehli bilir göz ne bilir” şeklindeki tashîfli beytin doğrusu şöyledir: Ni’met-i rü’yeti körler ne bilir / Onu göz ehli bilir kör ne bilir.”

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta’rîfât, “tashîf” md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 449-450; *Kâmus Tercümesi*, III, 639; Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘Ayn* (nşr. Mehdi el-Mahzûmî – İbrâhim es-Sâmerrâi), Beyrut 1408/1988, III, 120; Hamza el-İsfahânî, *et-Tenbih ‘alâ hudûsî’t-taḫḫîf* (nşr. M. Es’ad Tales), Dimaşk 1388/1968, s. 27, 41, 42, 79; Hasan b. Abdullah el-Askerî, *Taḫḫîfâtü’l-muḥaddisîn* (nşr. Ahmed Abdüşşâfi), Beyrut 1408/1988, s. 7-8, ayrıca bk. tür.yer.; İbn Mâkûlâ, *Tehzîbü müstemirri’l-evhâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1410/1990, I, 21-22; Zemaḫşerî, *Esâsü’l-belâġa* (nşr. Mezyed Nâim – Şevki el-Marrî), Beyrut 1998, s. 446; Mustafa Sâdik er-Râfî, *Târîhu âdâbi’l-‘Arab*, Beyrut 1394/1974, I, 296-298; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâġat*, İstanbul 1989, s.

359-360; Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, *Tevşîku’n-nuşûş ve zabtühâ ‘inde’l-muḥaddisîn*, Mekke 1993, s. 165-196; Cemâl Üstürî, *et-Taḫḫîf ve eşeruhü fi’l-ḥadıṣ ve’l-fıḫ ve cühûdü’l-muḥaddisîn fî mükâfeḫâtiḥ*, Riyad 1418/1997, s. 21-87, ayrıca bk. tür.yer.; M. Kürd Ali, “et-Taḫḫîf ve’t-tahrîf”, *MMLADm.*, XIX/11-12 (1944), s. 481-487; Sâlih el-Eşter, “Elvân mine’t-taḫḫîf ve’t-tahrîf”, *MMLADm.*, LXVII/2 (1992), s. 225-305; Ahmed Rızık Mustafa es-Sevâhîlî, “Min kazâyâ’l-ḥarfi’l-‘Arabî: et-Taḫḫîf ve’t-tahrîf”, *‘Âlemü’l-kütüb*, XIV/6, Riyad 1993, s. 641-649; Vefîd Muhammed es-Serâkibî, “Mefhûmü’t-taḫḫîf: Dirâse fî te’şîli’l-muḫtalaḫ”, a.e., XVII/1 (1996), s. 29-33; Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, “Mine’t-taḫḫîf ve’t-tahrîf”, *Âfâku’s-şekâfe ve’t-türâs*, sy. 16, Dübey 1997, s. 127-134.

EMRULLAH İŞLER

TASK

(الطسق)

İslâmiyet’in erken dönemlerinde savaşla fethedilen yerlerden alınan maktû toprak vergisi.

Özellikle Bağdatlılar tarafından **tısk** şeklinde de söylenmektedir. Taskın (çoğulu tusûk) aslının Grekçe **taksis** kelimesi olduğu (muhtemelen Latince taxare [tahmin, tahrir, ölçüm, sayım yapmak] kökünden) ve Arâmîce (taskâ) üzerinden Arapça’ya geçtiği ileri sürülmektedir. Tarihî uygulamalara bakılırsa Farsça’da “ücret” anlamına gelen **teşk** veya **tisk** kelimesinin Arapçalaştırılmış şekli olduğuna dair görüş daha kuvvetli görünmektedir. Nitekim Sâsânîler devrinde sahiplenilen işlenmiş topraklara ödenen vergiye bu ad verilmiştir. Şîa eserlerinde Hz. Ali’ye nisbetle aynı mânadaki kullanıma rastlanmaktadır (meselâ bk. Kerekî, s. 49). Kelime nadiren **taks** (çoğulu tukûs) şeklinde kaydedilmektedir. Task bazı hadislerde geçmekte (“Taskı kabullenen aşıġılanmayı ve küçük görülmeyi kabullenmiştir”) ve Ebû Ubeyd tarafından “haraç” anlamına geldiği söylenmektedir (*Kitâbü’l-Emvâl*, s. 158; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, IX, 140). Erken dönem İslâmî literatürde, Hz. Ömer’in savaşla fethedilen Sevâd topraklarından aldığı birim başına yıllık maktû toprak vergisi (harâc-ı vazîfe) **task** adıyla anılmaktadır (Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, s. 86, 135, 146; İbn Ebû Şeybe, IV, 404; VI, 463). Bu yerel kullanım Sâsânî hükümdarlarından Kubâd (488-531) ve Enûşirvan’ın (531-579) reformlarına dayanmaktadır. Kaynaklarda gerek yalnız başına gerekse vergileri ifade eden terimlerle beraber geçen **taskın** (ed-darâib ve’t-tusûk: Kalkaşendî, XIII, 68; el-vadâi’ ve’t-tusûk: Kudâme b. Ca’fer, s. 221; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, s. 202; tukûs ve rûsûm: Ebû

TASK

Abdullah Bedreddin Muhammed b. Ali el-Ba'î, s. 395; el-mukâseme ve't-tusûk: Kudâme b. Ca'fer, s. 248) yerini zamanla haraç kelimesine bırakarak Sünnî İslâm dünyasında Osmanlı Devleti zamanında kullanımdan kalktığı anlaşılmaktadır. Sevdâ ve Cündiştâpûr gibi bazı bölgelerde cerîbin üçte birine denk hacim ölçüsü birimine ve muhtemelen bu ölçek hacmindeki tohumla ekilebilen alana da task adı verilmiştir. Taskın bu anlamının Farsça'daki "teşeh" (yağ ölççeği) kelimesine dayandığı ileri sürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III, 124; *Kâmus Tercümesi*, III, 933; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Muhammed İmâre), Kahire 1401/1981, s. 86, 135, 146, 158; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, IV, 404; VI, 463; Kudâme b. Ca'fer, *el-Hârâc* (Zebîdî), s. 202-203, 221-223, 248, 366-368; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Beyrut 1411/1991, s. 72; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, *el-Vüzerâ'* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, s. 140, 202; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, IX, 140; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefer-nâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 44; Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Ali el-Ba'î, *Muhtaşaru'l-Fetâva'l-Mısrîyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Demmâm 1406/1986, s. 395; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), X, 112, 271; XIII, 68-69; Ali b. Hüseyin el-Kerekî, *Ķâlt'atü'l-lecâc fi tah-kiki hilli'l-hârâc* (*el-Hârâciyyât* içinde), Kum 1413, s. 49, 57; F. Løkkegaard, *Islamic Taxation in the Classic Period*, Lahore 1979, s. 58, 85, 88, 90, 125-126; P. Christensen, *The Decline of Iranshahr*, Copenhagen 1993, s. 38; Yaakov Elman, "Up to the Ears" in Horses' Necks (B.M. 108a): On Sasanian Agricultural Policy and Private "Eminent Domain", *Jewish Studies-an Internet Journal*, sy. 3 (2004), s. 105.

CENGİZ KALLEK

TASLİYE

(bk. SALÂTÜ SELÂM).

TASNİF

(bk. MUSANNEF).

TASRÎ'

(التصريح)

Beytin her iki mısraını kafiyeli yapma anlamında edebiyat terimi.

Sözlükte "kapı kanadı" anlamındaki mısra'dan türeyen tasrî' "kapıyı iki kanatlı yapmak; şiiri iki mısralı kılmak; beytin iki mısraını kafiyeli yapmak" mânalarına gelir. Belâgatta beytin her iki mısraının kafiyeli

li yapılmasına tasrî', böyle beyitlere **musarra'** denilir. Hafîl b. Ahmed gibi eski aruz âlimleri tasrî söz güzelliklerinden saymıştır. Şiirdeki tasrî' edebî nesrin iki bölümünde bulunan seci gibidir. Tasrînin amacı, kasidenin daha ilk beytinin ilk mısraının okunmasıyla kafiyesinin nasıl geleceğinin okuyucuya gösterilmesi ve şairin dinleyiciye mensur değil manzum söz söylediğini hissettirmesidir (İbn Reşîk, I, 173). Tasrî' vezin güzelliğinin esaslarından biri kabul edilmiş, bir şiirin ne kadar tasrî' içerirse o kadar şiirsel nitelik kazanacağı ve nesirden uzaklaşacağı belirtilmiştir. Şiir sanatından bahsedilen eserlerde, kasidedeki birinci beytin ilk mısraına düzenlenen kafiyenin beytin kafiyesi olması için hazırlanması gerektiği ifade edilir. Çünkü ilk mısraın kafiyesini duyan kimse bunun beytin de kafiyesi olacağını bekler. Beyitte iki ayrı kafiye ve revînin bir araya gelmesi sebebiyle oluşan kusura "tecmî" denilmiştir (Kudâme b. Ca'fer, s. 181). Tasrî' genellikle kasidenin ilk beytinde bulunur. Hem kadîm hem muhdes şairler tasrî bir güzellik diye benimsemiş ve neredeyse hiç terketmemiştir. Tasrî' bazan ilk beyit dışında da kullanılmış ve bu husus şairin gücü ve yeteneğinin göstergesi sayılmıştır (*a.g.e.*, s. 86). Birinci beytin dışında tasrî ilk defa uygulayan şairin İmruülkays olduğu ve Abîd b. Ebras, Evs b. Hacer, Hasân b. Sâbit gibi şairlerin bu uygulamayı sürdürdüğü belirtilmiştir (*a.g.e.*, s. 90). Nitekim İmruülkays'ın muallakası musarra' beyitle başlar:

قفا نبك من ذكرى حبيب وم منزل
بسقط اللوى بين الدخول فحومل

Kasidenin ilk beyti dışındaki tasrî' çoğu zaman bir konu veya hikâyeden diğerine, bir tasviriden diğer bir tasvire geçildiği zaman yeni bir temaya başlandığı hususunda dinleyicinin uyarılması amacıyla yapılır. Bir kasidede tasrînin fazla olması şairin yeteneği ve dile hâkimiyeti şeklinde görülürse de İbn Reşîk eskilerin dışındaki şairlerde tasrînin fazla kullanılmasını zorlama olarak görür ve peş peşe üç beyti, ilk beyitle beraber üçüncü ve dördüncü beyitleri musarra' yapan eski şairlerden örnekler verir (*el-Umde*, I, 173-174). Kasideye musarra' beyitle başlanması kasidenin ehemmiyetini ve şairi tarafından önemsendiğini gösterir. İbn Reşîk, bazı şairlerin şiire özen göstermedikleri için kasidelerinin başında tasrî' bulunmadığını söyler; ilk beyti değil ikinci beyti musarra' yapan Ahtal'i, ilk beyitten birkaç beyit sonra tasrî' uygulayan Zürrümme'yi ve neredeyse

hiç musarra' beyti olmayan Ferezdak'ı örnek diye zikreder (*a.g.e.*, I, 175-176). Beyitlerinin ve kısımlarının tamamı tasrî'li olan musammat, muhammes, müşattar gibi şiir türleri de vardır.

İbn Ebû'l-İsba' tasrî' aruzî ve bedîî olmak üzere iki kısma ayırır. Aruzî tasrî' beytin aruzu (ilk mısraın son cüzü) ve darbinin (ikinci mısraın son cüzü) vezin, i'rab ve kafiyede; bedîî tasrî' ise aynı unsurların bunların yanı sıra lafız bakımından da eşit olmasıdır. "... bâlî ... hâlf / ... bâli - ... bâli" gibi. İbn Ebû'l-İsba', bedîî sanatı gibi tasrînin de tekellüfsüz ve vasat kemiyette olmasını güzel bulmaktadır (*Tahrîrü't-Tahbir*, s. 305). Ziyâeddin İbnü'l-Esîr tasrî' yedi dereceye ayırır. 1. Kâmil tasrî'. Tasrînin en üst derecesi olup beyitteki her mısraın birbirinden bağımsız anlam ifade etmesidir. 2. Müstakil tasrî'. İlk mısraın müstakil bir mâna bildirmesi, ikinci mısraın anlamca birinciye bağımlı olmasıdır. 3. Müvecceh tasrî'. Şairin beyitlerdeki mısraların yerlerini değiştirmede muhayyer olması, anlam ve i'rabın buna elverişli bulunmasıdır. 4. Nâkıs tasrî'. İlk mısraın anlamının ancak ikinci mısra ile anlaşılabilmesidir. 5. Mükerrer tasrî'. Beyitteki her iki mısraın aynı lafızla sona ermesidir. Bu da iki kısma ayrılır. Birincisi her iki lafzın hakikat ve mecaz bakımından aynı olması, ikincisi aynı lafzın mısralardan birinde hakiki, diğerinde mecazi anlamda kullanılmasıdır: "Bir genç ki isteyicilere olmuş iken şûrb ü merta' / Şimdi keskin Hint kılıçlarına oldu merta' (Ebû Temmâm) gibi. 6. Muallak tasrî'. Birinci mısraın ikinci mısraın başında zikredilen sifata bağlı olmasıdır; bu büyük kusur sayılmıştır. 7. Meştûr tasrî'. İlk mısraın sonunun ikinci mısraın sonundan kafiye yönünden farklı olmasıdır. Bu tasrînin en aşağı derecesi ve en çirkin sayılmıştır. "... zünûb - ... cühûd" gibi (*el-Meşelü's-sâ'ir*, I, 259-262). Bu taksimi Tîbî ve ondan aktaran Süyûtî beşinci derecenin şıklarını iki ayrı tür sayarak sekize çıkarmıştır (*et-Tibyân*, s. 576-577; *Şerhu 'Ulûdi'l-cümân*, s. 151). Hatîb el-Kazvîni tasrî' bir seci türü saymış ve onu "beytin aruz ve darb tef'ilelerinin aynı kafiyede olması" diye tanımlamıştır (*el-İzâh*, s. 551). Süyûtî de bunu "musarra'" adıyla ve bir seci türü şeklinde ele almıştır.

Türk edebiyatında da tasrî' ve musarra' terimleri aynı anlamda kullanılmış, ayrıca bütün mısraları kafiyeli manzume yazmaya tasrî', musarra', müselsel adı verilmiştir. Her mısraı kafiyeli beyitlerden oluşan manzumelere de musarra' veya mısraları zincirleme gittiği için müselsel denilir.